

Accountantscontrole en auditing in internationaal perspectief

Prof. Drs. K.P.G. Wilschut

1 Inleiding

Er zijn op het gebied van de accountancy internationaal belangrijke ontwikkelingen gaande. De vraag rijst dan ook of in het licht van deze ontwikkelingen het vak Leer van de Accountantscontrole (LAC) niet (ingrijpend) moet worden aangepast en of de inmiddels conform deze ontwikkelingen plaatsgevonden hebbende aanpassingen bij nader inzien wenselijk waren.

Teneinde een antwoord op deze vraag te kunnen geven dient eerst de aard van de internationale ontwikkelingen te worden bezien. Globaal gesproken kunnen deze ontwikkelingen in twee groepen worden onderverdeeld, te weten:

- ontwikkelingen met betrekking tot de theoretische grondslagen van de accountantscontrole;
- ontwikkelingen met betrekking tot de onderwerpen (objecten) waaromtrent van accountants, of andersoortige auditors, oordeelsvorming wordt verwacht.

In de volgende paragraaf zal aandacht worden besteed aan de eerstgenoemde ontwikkelingen. Daarbij wordt eerst kort stilgestaan bij de autonome ontwikkeling van LAC in ons land en daarna bij de sedert het begin van de jaren tachtig plaatsvindende beïnvloeding door internationale ontwikkelingen. Aangetoond zal worden dat van deze ontwikkelingen tot dusverre geen positieve beïnvloeding van de theorievorming inzake LAC in ons land heeft plaatsgevonden.

Dit is geheel anders voor wat betreft de

internationale ontwikkelingen met betrekking tot de objecten van accountantscontrole en auditing. Daarvan gaan, zoals we zullen zien in paragraaf 3, positieve impulsen uit voor de ontwikkeling van de theoretische grondslagen van LAC. De oorzaak daarvan is in het bijzonder gelegen in het ontstaan van behoeften aan auditing op andere gebieden dan die welke tot dusverre via de traditionele accountantscontrole worden bestreken.

Het artikel zal worden afgesloten met een aantal conclusies en aanbevelingen inzake de wijze waarop de Nederlandse accountantsprofessie in de komende periode op deze ontwikkelingen zou moeten inspelen, zowel in theorie als praktijk.

2 Ontwikkelingen in de theoretische grondslagen van LAC

2.1 Autonome ontwikkelingen

De hiernavolgende beschouwingen hebben in het bijzonder betrekking op de accountantscontrole van jaarrekeningen. De ontwikkeling in de theoretische grondslagen van LAC voltrok zich in ons land tot aan het begin van de jaren tachtig in overwegende mate zonder beïnvloeding vanuit het buitenland. Bij de theorievorming lag de nadruk op het doelmatigheidsaspect: hoe kon de omvang van de controlewerkzaamheden zoveel mogelijk worden beperkt, met behoud van de deugdelijke grondslag van het accountantsoordeel. Hierbij was in de eerste plaats van betekenis het terugdringen van de volledige controle via het concipiëren van het programma van de volkomen controle. Daarbij werd gebruikgemaakt van de samenhangen binnen het primaire proces van de gecontroleerde huishouding. Deze samenhangen stelden de accountant in staat tot het toepassen

Prof. Drs. K.P.G. Wilschut is venoot bij Deloitte & Touche Registeraccountants en hoogleraar Accountancy aan de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg.

van de techniek van de totaalverbandcontrole, waardoor veel detailcontroles achterwege konden blijven. Vervolgens besteedde de theorie in toenemende mate aandacht aan de toepassing van steekproefmethoden bij de controle, hetgeen evenzeer belangrijke besparingen in het controlewerk mogelijk maakte, zonder aantasting van de deugdelijke grondslag van de controle.

De ontwikkeling van de volkomen controle en van steekproefmethoden voor het waarnemen van massale verschijnselen heeft destijds vele pennen in beweging gebracht. Dit laatste kan echter met name worden gezegd omtrent de vraag naar de mate waarin de accountant bij zijn werkzaamheden mag steunen op het binnen de gecontroleerde huishouding aanwezige stelsel van maatregelen van interne controle. Omtrent deze vraag is in de literatuur een intensieve discussie gevoerd in de jaren vijftig, welke opnieuw ontbrandde in de eerste helft van de jaren zeventig. Het betreft de bekende strijd tussen 'klassieken' en 'moderneren', waarbij de laatsten degenen waren die meer ruimte wilden bieden voor het bij de accountantscontrole kunnen steunen op de interne controle.

Het is hier niet de plaats om deze controverse nader onder de loupe te nemen. Voor een overzicht van de discussie, voorzien van uitvoerige literatuurverwijzingen, wordt verwezen naar de beschouwingen van G.L. Groeneveld in het *Handboek Accountancy '84*¹. Groeneveld laat zien dat gedurende de discussie alles wat er te zeggen viel was gezegd, maar dat men er niet uitgekomen was. Dit blijkt uit de slotzin van zijn bijdrage: 'De "choc des opinions" zou nu groot genoeg geweest moeten zijn om de waarheid te doen ontspringen.' De waarheid kon echter niet ontspringen zolang overwegingen van efficiency in het controlewerk centraal bleven staan bij de redenering. De weg naar de waarheid is te vinden door te redeneren vanuit het primaire object van de accountantscontrole van de jaarrekening. Dat primaire object betreft de in de jaarrekening opgenomen informatie. Deze informatie dient overeen te stemmen met de werkelijkheid. Rechtstreekse toetsing van deze informatie aan de werkelijkheid is in casu in het algemeen niet mogelijk omdat de jaarrekening een samengestelde weergave vormt van tijdstipgrootheden (balans) en periodegrootheden (resultatenrekening), die onderling nauw samenhangen. Daarom is het niet mogelijk om bijvoorbeeld de post 'voorraden' op de balans te

controleren door deze rechtstreeks te toetsen aan hetgeen in werkelijkheid per balansdatum voorradig blijkt te zijn. Voorts ontbreken omtrent de periodegrootheden, zoals bijvoorbeeld omzetten, toetsingsmogelijkheden van buiten de gecontroleerde huishouding. De accountant moet dus omgekeerd te werk gaan en vaststellen of de gegevens waaruit de informatie is opgebouwd betrouwbaar zijn. Voor dit laatste is een onmisbare voorwaarde dat er bij de gecontroleerde huishouding een adequaat stelsel van maatregelen van interne controle werkzaam is. Derhalve blijkt het steunen op de interne controle geen twijfelachtige optie uit efficiencyoverwegingen, een 'gedoogsituatie', doch een onmisbaar fundament voor het accountantsoordeel omtrent het werkelijkheidsgetrouw zijn van de jaarrekening.

In de internationale accountancy literatuur zoekt men tevergeefs naar theorievorming omtrent de accountantscontrole, waarbij zuiver wordt geredeneerd vanuit het primaire object van onderzoek. In Nederland is men er dan ook op dit punt op eigen kracht gekomen. Deze constatering brengt ons tot de vraag welke impulsen van buiten dan wel van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van de theoretische grondslagen van LAC in ons land.

2.2 Internationale beïnvloeding van LAC

Beïnvloeding van LAC door internationale ontwikkelingen zou vooral kunnen worden verwacht van richtlijnen uitgevaardigd door de International Federation of Accountants (IFAC). In de Nederlandse Richtlijnen voor de Accountantscontrole zijn de door de IFAC uitgevaardigde International Standards on Auditing (ISA's) geïncorporeerd. De invloed hiervan is tot dusverre echter beperkt gebleven tot het wegnemen van verschillen in benadering en structuur, waardoor de internationale vergelijkbaarheid wordt bevorderd met betrekking tot de wijze waarop controleopdrachten in de praktijk worden gerealiseerd. De IFAC-richtlijnen hebben dus (nog) geen gevolgen gehad voor de theoretische grondslagen van LAC en derhalve wordt er in het vervolg van dit artikel niet verder bij stilgestaan.

Van groter betekenis voor de theorievorming omtrent LAC is de uit de Angelsaksische wereld afkomstige risico-analytische aanpak van de accountantscontrole. Deze aanpak ontstond in het

begin van de jaren tachtig in de Amerikaanse accountantspraktijk en heeft internationaal, en dus ook in ons land, ingang gevonden in theorievorming, opleiding en praktijkvoering. De vraag rijst nu of deze ontwikkeling progressie in de theorievorming omtrent LAC heeft teweeggebracht. Ter beantwoording van deze vraag wordt nu kort stilgestaan bij de gedachtegang achter de risicoanalytische aanpak. Uitgangspunt daarvan wordt gevormd door de omstandigheid dat de accountant altijd een zeker risico loopt ten onrechte een goedkeurende accountantsverklaring bij de jaarrekening af te geven, het zogenaamde Audit Risk (AR). De accountant moet de controle nu zodanig programmeren, dat het AR binnen maatschappelijk aanvaardbare grenzen blijft. Het AR wordt geacht te worden bepaald door risico's dat fouten en andere onvolkomenheden in de jaarrekening ontstaan en die vervolgens bij de accountantscontrole onontdekt kunnen blijven.

In de eerste plaats betreft dit risico's die inherent zijn aan de gecontroleerde huishouding in de concrete situatie waarin deze verkeert, het Inherent Risk (IR). Voorts bestaat het risico dat de interne controle bij de gecontroleerde huishouding niet goed functioneert, het Control Risk (CR). Ten slotte is er het risico dat intern niet vermeden fouten en onvolkomenheden ook door de accountant onontdekt blijven, het Detection Risk (DR). De gedachtegang van de risicoanalytische aanpak kan als volgt in formulevorm tot uitdrukking worden gebracht:

$$\text{AR} = \text{IR} \times \text{CR} \times \text{DR}, \text{ of, meer algemeen,} \\ \text{AR} = f(\text{IR}, \text{CR}, \text{DR})$$

De redenering is verder als volgt. Het IR en het CR moeten door de accountant worden benaderd via inschatting (assessment) daarvan. Naarmate het IR en het CR lager kunnen worden ingeschat kan de accountant zich een hoger DR veroorloven, gegeven een geaspireerd niveau van AR. Hiermee kan meer gericht worden gecontroleerd en kunnen besparingen op de controlekosten worden gerealiseerd.

Er gaat echter een denkfout schuil achter dit leerstuk. Het is onjuist om het AR mede afhankelijk te stellen van IR en CR, zoals in de hiervoor weergegeven formules geschiedt. Het IR en het CR horen in de formules niet thuis. Deze grootheden komen niet ter kennis van de accountant als een *deus ex machina*, maar na 'assessment'

daarvan, en juist in dat laatste is de bepalende factor van het AR gelegen. Het IR en het CR hebben betrekking op karakteristieken van de huishouding, waarvan de jaarrekening ter controle voorligt. Deze grootheden liggen derhalve in de sfeer van het controleobject. Echter niet het controle-object is bepalend voor het AR, maar het instrumentarium dat de accountant bij de controle hanteert! In wezen gaat het om het risico dat de accountant de bij de gecontroleerde huishouding aanwezige risico's foutief inschat. De aandacht is thans zowel in theorie (inclusief opleiding) als praktisch erop gericht de risico's bij de gecontroleerde huishouding in kaart te brengen. Dat is prima, maar het is slechts vers één. Vers twee betreft de vraag met behulp van welke technieken en methoden dat geschiedt, alsmede welke toetsingsmogelijkheden daarbij een rol spelen en welke risico's aan dit alles kleven. Hierover zwijgt de risico-analytische benadering.

De praktijk laat dan ook zien dat bij de risico-inschattingen ervaringen uit het verleden een belangrijke rol spelen. De daarbij toegepaste inductieve redeneringen zijn zeer riskant in de overwegend contingente situaties waarmee accountants bij de te controleren huishoudingen te maken krijgen. Er zit voorts een gevaarlijke spiraal in deze controlebenadering. Naarmate het IR en het CR lager worden ingeschat worden immers minder controlehandelingen door de accountant verricht en wordt derhalve de kans op correctie van te lage inschattingen geringer.

Geconcludeerd moet worden dat de van buiten komende risicoanalytische benadering geen progressie brengt in de theorievorming omtrent de accountantscontrole. Het tegendeel is het geval, want datgene waar het bij deze theorievorming om draait, namelijk het instrumentarium van de accountantscontrole, blijft bij de geschetsde benadering buiten beschouwing.

Er zijn nog vele andere theoretische bezwaren tegen deze controle-aanpak aan te voeren, waarbij in het kader van dit artikel niet verder wordt stilgestaan, doch waarvoor wordt verwezen naar uiteenzettingen elders in de literatuur².

3 Internationale ontwikkelingen met betrekking tot de objecten van onderzoek

In de jaren negentig zijn er belangrijke internationale ontwikkelingen op gang gekomen met

betrekking tot het afleggen van verantwoording in aanvulling op de informatieverschaffing via de traditionele verslaglegging³.

Deze ontwikkelingen komen duidelijk naar voren in internationaal belangwekkende studies op het gebied van corporate governance. Een paar belangrijke voorbeelden daarvan worden gevormd door het Amerikaanse COSO-rapport⁴, het Engelse Cadbury-rapport⁵ en het Schotse McInnes-rapport⁶. De belangrijkste boodschap van deze studies heeft betrekking op de wijze waarop het bestuur de onderneming 'in control' kan houden en zich daaromtrent zowel intern als extern kan verantwoorden.

Er is daarmee sprake van een begin van het doen van mededelingen door het bestuur via de jaarverslaggeving omtrent haar toedoen met betrekking tot de bedrijfsuitkomsten, van het in het openbaar afleggen van verantwoording derhalve. Dit laatste betreft vooralsnog de door het bestuur getroffen maatregelen van interne controle, gericht op de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving.

Intern zal het afleggen van verantwoording verdergaan, en wel aan het toezichthoudend orgaan (raad van commissarissen). Daarbij gaat het niet slechts om de informatieverschaffing als zodanig, doch evenzeer om de bedrijfsuitkomsten, alsmede om de wijze waarop en de omstandigheden waaronder deze tot stand zijn gekomen.

Het gaat daarbij vooral om verschillende aspecten van de bedrijfsvoering omspannende beheersingssystemen, die naast betrouwbaarheid van informatie, tevens waarborgen moeten scheppen inzake doeltreffendheid en doelmatigheid, milieubeheer, risicobeheersing, voldoen aan wet- en regelgeving, betrouwbaarheid en continuïteit bij het gebruik van informatie- en communicatietechnologie, integriteit en dergelijke.

Het ligt in de lijn van de verwachtingen dat, ter ondersteuning van het toezicht, inzake de hiervoor aangegeven aspecten deskundige en onpartijdige oordeelsvorming noodzakelijk zal zijn. Is de accountant nu in staat tot oordeelsvorming omtrent al deze aangelegenheden? In accountantskringen is men geneigd deze vraag bevestigend te beantwoorden, en wel via het creëren van multidisciplinair samengestelde auditteams, waarbij de auditing-expertise wordt gebracht door de accountant. Het is echter op het punt van de auditing-expertise dat de schoen

begint te wringen. Er zijn hier namelijk naast het domein van de financial accounting, waarop de accountant specifiek deskundig is, ook andere domeinen in het spel, zoals milieukunde, organisatiekunde, juridische aangelegenheden, informatie- en communicatietechnologie, controlling, en dergelijke. Op deze andere domeinen mist de accountant de specifieke deskundigheid. Hij mist echter tevens – en dat is hier het kernprobleem – de op de andere domeinen aansluitende auditing-expertise. Het vakgebied LAC is namelijk geheel toegesneden op het domein van financial accounting. Derhalve kan de accountant niet optreden als auditor met betrekking tot andere domeinen, als hiervoor genoemd. Het kernprobleem wordt hier gevormd door de omstandigheid dat er van domein tot domein sprake is van aanzienlijke verschillen in het primaire object van de audit, de doelstellingen (audit-objectives), de toetsingsmogelijkheden (graadmeters) en normen (yardsticks), alsmede in de te hanteren technieken en methoden en de daarbij te hanteren hulpmiddelen. Derhalve dienen de deskundigen inzake de genoemde andere domeinen over daarbij passende auditing-kennis en -vaardigheden te beschikken.

Aangaande dit laatste punt worden vorderingen gemaakt. EDP-auditors lopen daarbij voorop; milieu-auditors en operational auditors volgen, zij het schoorvoetend. Bij de 'kweek' van auditors op het gebied van andere domeinen dan financial accounting, kan gebruik worden gemaakt van de verworvenheden van LAC, zowel voor wat betreft de vaktechnische als de vakethische aspecten.

Het betreft hier een algemeen bruikbaar raamwerk voor auditing, een algemene auditing-theorie, waarvoor de bouwstenen reeds in belangrijke mate door accountants zijn gelegd. Vanuit een dergelijk raamwerk kunnen dan de op de andere domeinen aansluitende specifieke auditing-theorieën worden ontwikkeld⁷. Aan het slot van dit artikel worden omtrent dit onderwerp nog enige praktische aanbevelingen gedaan.

Multidisciplinaire audit-teams, met accountants als enige auditors, zullen dus veelal niet tot een toereikende oordeelsvorming kunnen komen. Dit is een constatering van ernstige betekenis, want de behoefte aan auditing zal datgene dat vanuit het domein financial accounting kan worden verricht gaan ontstijgen. De vraag rijst

dan ook of er in internationaal verband aandacht aan dit vraagstuk wordt geschonken. Dat is slechts in zeer beperkte mate het geval. Genoemd worden in dit verband een exposure draft uit 1997 van de IFAC⁸ en de uitkomsten van het onderzoek van de Elliott-commissie in de VS⁹. Zowel de bevindingen van de IFAC als die van de Elliott-commissie staan internationaal sterk in de belangstelling. Er wordt in belangrijke mate aandacht besteed aan 'auditing beyond financial statements'. Waar men de aandacht op vestigt betreft in feite de noodzaak tot concentrische diversificatie, namelijk het invullen van verdergaande audit-behoeften, voorzover de accountant in staat is die te vervullen. Er wordt geredeneerd vanuit de mogelijkheden van accountants, maar er zou echter moeten worden geredeneerd vanuit de behoeften van gebruikers. Deze hebben niet slechts behoefte aan accountantswerkzaamheden 'beyond financial statements' – zeer belangrijk overigens – maar in toenemende mate aan auditing 'beyond financial auditing'. In laatstgenoemde behoeften kunnen accountants sec niet voorzien. In de exposure draft van de IFAC worden naast andere vormen van informatie dan de financiële verslaglegging ook 'systems' en 'behaviour' als objecten van onderzoek door de accountant gememoreerd. De relevantie van deze objecten staat onzes inziens buiten kijf.

De IFAC gaat, evenals de Elliott-commissie trouwens, echter voorbij aan het kernprobleem van de auditing-expertise, want de genoemde objecten van onderzoek betreffen in belangrijke mate auditobjecten 'beyond financial auditing'. Er worden in de IFAC-exposure draft omtrent dit onderwerp zelfs uitspraken gedaan waaruit blijkt dat men de daarmee samenhangende problematiek totaal miskent. De voor dit artikel beschikbare ruimte belemmert echter een nadere analyse van de uitspraken van de IFAC inzake het expertisevraagstuk¹⁰.

Geconstateerd kan worden dat van studies op het gebied van corporate governance positieve impulsen uitgaan voor de theoretische grondslagen van LAC. Uit deze grondslagen kan, zoals we reeds zagen, een algemeen toepasbaar raamwerk voor auditing worden gereconstrueerd, waaruit op andere domeinen toegesneden specifieke auditing-theorieën kunnen worden ontwikkeld. Daarbij zal de inbreng nodig zijn van praktiserende accoun-

tants, universitaire onderzoekers en niet in de laatste plaats van deskundigen inzake relevante andere domeinen dan financial accounting.

Vooraf van de interactie tussen accountants en de andere deskundigen kan een positieve impuls uitgaan naar LAC, al was het alleen maar vanwege de noodzaak om in dat verband te theoretiseren vanuit primaire objecten van onderzoek.

4 Conclusies en aanbevelingen

Op grond van het voorafgaande past op de in de inleiding gereleveerde vraagstelling naar de eventuele noodzaak tot aanpassing van het vakgebied LAC een genuanceerd antwoord. Voor wat betreft de theoretische grondslagen is het antwoord zonder meer negatief. Er wordt in internationaal verband niet of nauwelijks zuiver geredeneerd vanuit de primaire objecten van onderzoek, met inachtneming daarbij van de grenzen aan de basisdeskundigheid van de accountant. Dit bleek duidelijk uit de behandeling van de theoretische grondslag van de risico-analytische controlemethode. Daarbij wordt het accountantscontrole risico geacht mede te worden bepaald door kenmerken van het onderzochte object, terwijl dit risico uitsluitend wordt bepaald door het controle-instrumentarium. Gelet op het internationaal geaccepteerd zijn van deze methode, moet worden geconstateerd dat de in de praktijk internationaal gevolgde controleaanpak, en dus ook die ten onzent, vanuit theoretisch oogpunt bezien op losse schroeven staat.

Een belangrijke impuls bleek uit te gaan van de van internationale betekenis zijnde studies op het gebied van corporate governance. Omtrent de wijze waarop in internationaal verband door het accountantsberoep hierop wordt ingespeeld, luidt het oordeel echter eveneens negatief. Tenzij de tekenen bedriegen, is te verwachten dat er een brede, verschillende domeinen omvattende audit-behoefte gaat ontstaan. Daarin kan slechts worden voorzien indien kennis en vaardigheid inzake auditing worden gespreid in de richting van andersoortige deskundigen dan accountants. Dit proces is al aan de gang, doch verloopt onzes inziens te traag. Accountants zouden aan het stimuleren van dit proces de hoogste prioriteit moeten verlenen. Ze zoeken het echter in het verlenen van steeds bredere assurance services. In dit verband is een waarschuwing op zijn plaats:

gebruikers kunnen aan de uit deze dienstverlening voortvloeiende oordeelsvorming geheel andere assurances ontleen, namelijk vanuit de optiek van andere vakdomeinen, dan de accountants zelf bij hun werkzaamheden op het oog hadden.

Voor wat het vakgebied LAC betreft is een splitsing in tweeën aanbevelenswaardig, en wel in een algemeen deel dat de algemene auditing-theorie omvat en een specifiek deel dat de uit de algemene theorie afgeleide, op het domein van financial accounting toegesneden, specifieke auditing-theorie omvat. Het is te hopen dat het algemene gedeelte tevens gemeenschappelijke stof wordt voor een breed gezelschap van ander-soortige deskundigen.

Of aangaande dit onderwerp internationaal impulsen zijn te verwachten is moeilijk te zeggen. Dat betekent dat gewoon 'in eigen land' aan de slag moet worden gegaan.

Aangaande internationale ontwikkelingen met betrekking tot accountantscontrole wordt hier tot besluit opgemerkt dat deze noch klakkeloos moeten worden nagevolgd, noch dat ze moeten worden afgewacht.

Wilschut, K.P.G., (1997), Accountantscontrole risico en bedrijfsrisico, *De Accountant*, oktober.

3 Bij een verantwoording gaat het in het algemeen gesproken over het door bevoegde actoren geven van een antwoord op de vraag naar hun toedoen met betrekking tot een bepaalde aangelegenheid. Meer hierover in: Wilschut, K.P.G., (1997), Auditing by objectives, *De Accountant*, december.

4 Committee of Sponsoring Organisations of the Treasurers' Committee, (1992), *Internal Control, Integrated Framework*.

5 The Financial Aspects of Corporate Governance, Cadbury A., et al., Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, The Code of Best Practice, London 1992. De implementatie van de aanbevelingen van het Cadbury-rapport is geëvalueerd door The Committee on Corporate Governance onder voorzitterschap van Sir Ronald Hampel. Deze commissie publiceerde in januari 1998 haar bevindingen in de vorm van een final report. Uitgave: Gee Publishing Ltd, London, 1997 (Hampel-report).

6 The Institute of Chartered Accountants of Scotland, (1993), *Auditing into the twenty-first century*, Edited by William McInnes.

7 Meer hierover in: Wilschut, K.P.G., (1994), Towards a general theory of auditing, *De Accountant*, oktober.

8 IFAC International Auditing Practices Committee, (1997), *Reporting on the Credibility of Information*, Exposure Draft, augustus.

9 Voor een helder overzicht van de bevindingen van de Elliot-commissie wordt verwezen naar: Kollenburg, J.C.E. van, (1997), De rol van de accountant, nu en in de toekomst, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, november.

10 Voor een nadere beschouwing naar aanleiding van de IFAC-exposure draft wordt verwezen naar: Wilschut, K.P.G., (1998), Het traditionele werkterrein voorbij, *De Accountant*, januari.

NOTEN

1 Groeneveld, G.L., (1984), De verhouding van de accountantscontrole tot de interne organisatie en controle, *Handboek Accountancy '84*, Alphen aan den Rijn/Brussel, Samsom.

2 Wilschut, K.P.G., (1990), Het denkmodel achter de risicoanalyse in de accountantscontrole, *De Accountant*, oktober.